

CONGRESUL DE LA VIENA ȘI POLITICA EXTERNĂ ENGLEZĂ (1815-1820)

DE

VALENTIN - CODRIN CHIRICA

Congresul de la Viena, care a deschis un nou capitol în istoria diplomației moderne, precum și relațiile internaționale din perioada imediat următoare, au beneficiat de o abordare privilegiată în istoriografie. Numeroase colecții de documente¹, istorii scrise în epocă², lucrări generale³ sau speciale⁴ le alocă spații ample. Atât în timpul

---

¹ S. Cocks, *The Secret Treaties and Understandings*, London, 1918; L. Hertslet, *British Foreign and State Papers. Compiled by the Librarian and Keeper of the papers, Foreign Office*, London, 1832 et seq.; G. F. von Martens, *Un nouveau Recueil des traités d'alliance, de paix, de trêve, de neutralité, de commerce, de limites, d'échange, etc., et plusieurs autres actes servant à la connaissance des relations étrangères des puissances et états de l'Europe tant dans leur rapport mutuel que dans celui envers les puissances et états dans d'autres parties du globe depuis 1808 jusqu'à présent*, tome VI-VIII, Gottingen, 1818-1823; R. B. Mowat, *Select Treaties and Documents to illustrate the Development of the Modern European State-System*, Oxford, 1915; R. B. Mowat, A. H. Iakes, *The Great European Treaties of the Nineteenth Century*, Oxford, 1918; D. P. Myers, *Manual of Collections of Treaties and Collections Relating to Treaties*, Cambridge Mass., Harvard University Press, 1922; H. Temperley, L. M. Penson, *Foundations of British Foreign Policy from Pitt (1792) to Salisbury (1902)*, Cambridge University Press, 1938.

² H. Martineau, *History of England during the thirty years peace (1816-1846)*, 2 vol., London, 1850; A. Regnard, *Histoire de l'Angleterre depuis 1815 à nos jours*, Paris, Librairie Germer Bailliere, f. a.; S. Walpole, *A History of England from the Conclusion of the Great War in 1815*, London, Longmans, 1878-1880.

³ E. Bourgeois, *Manuel de politique étrangère*, tome I, neuvième édition, Paris, 1925; G. C. Brodrick, J. K. Fotheringham, *The History of England from Addington Administration to the close of William IV's Reign (1801-1837)*, London, Longmans, 1919; R. A. Carrie, *A Diplomatic History of Europe since the Congress of Vienna*, New-York - London, 1958; A. Cecil, *British Foreign Secretaries 1807-1916*, London, 1927; N. Ciachir, *Istoria universală modernă, vol. II (1789-1919)*, București, Oscar Print, 1998; N. Ciachir, Gh. Bercan, *Diplomația europeană în epoca modernă*. București, 1984; J. Droz, *Histoire diplomatique de 1648 à 1919*, Paris, 1959; P. Renouvin, *Histoire diplomatique (1815-1914)*, Paris, 1930; Idem, *Histoire des relations*

desfășurării Congresului, cât și în anii următori, cel mai important rol pe scena relațiilor internaționale a fost jucat de doi actori: Rusia - principala putere continentală și Anglia - principala putere maritimă. Încă din timpul războaielor napoleoniene, cele două țări căutau să aibă simultan inițiativa: armatele lor au intervenit în Țările de Jos, iar flotele lor și-au făcut apariția pe coastele italiene în același timp. Când Nelson a ocupat Malta, țarul Pavel I s-a declarat protector al ordinului maltez, iar când flota engleză a distrus-o pe cea franceză la Abukir, Rusia a ocupat Insulele Corfu, unde a creat o republică pe care a dotat-o cu o constituție⁵. Competiția continuă și pe plan colonial: când englezii și-au consolidat pozițiile în India, rușii și-au extins posesiunile în zona Caspicii, în detrimentul Persiei, iar în timp ce englezii și-au dezvoltat comerțul în Africa și America de Sud, rușii pătrundeau în Alaska și anexau Sahalinul⁶. Diplomația britanică a înțeles că numai renunțând la "splendida izolare" poate asigura securitatea imperiului său colonial. În consecință, Anglia a început să se afirme ca o putere de prim rang și în afacerile continentale, temperând zelul belicos al Rusiei, dar manifestându-se, în același timp, și ca o frână în calea mișcărilor de eliberare națională ale popoarelor din Balcani, privite de Londra doar ca premise ale expansionismului rusesc. Miza confruntărilor de la Dunăre sau din Moreea era una general europeană și o tranșare a *chestiunii orientale*⁷ în interesul exclusiv al unei mari puteri însemna nu numai dominația asupra acestei zone, ci asupra întregii Europe⁸.

Prin pacea de la Paris, marile puteri au încercat să rezolve

internationales, vol. V, *Le XIX-e siècle*, I, *De 1815 à 1871*, Paris, 1954; R. W. Seton-Watson, *Britain in Europe 1789-1914*, second edition, Cambridge, 1955; A. W. Ward, P. G. Gooch, *Cambridge History of British Foreign Policy*, Cambridge, 1922, vol II; C. K. Webster, *Cambridge History of British Foreign Policy*, vol. II, Cambridge, 1923; E. L. Woodward, *The Age of Reform 1815-1870*, Oxford, 1938.

⁴ M. Bourquin, *Histoire de la Sainte Alliance*, Geneve, 1954; R. Carr, *Spain, 1808-1839*, Oxford, 1966; H. A. Kissinger, *A World Restored. Metternich, Castlereagh and the Problems of the Peace 1812-1822*, Cambridge, 1957; H. Nicholson, *Le Congrès de Vienne, histoire d'une coalition, 1812-1822*, Hachette, nouv. ed., Paris, 1957; J. H. Pirenne, *La Sainte Alliance et le Traité de Vienne*, La Braconniere, Neuchatel, 1946-1950, 2 vol.; C. K. Webster, *The Foreign Policy of Castlereagh 1815-1822*, London, 1925; Idem, *The Congress of Vienna*, London, 1934.

⁵ N. Ciachir, *op. cit.*, p. 55.

⁶ *Ibidem*.

⁷ Pentru clarificări conceptuale, Cf. A. Oțetea, *Contribuția la la Question d'Orient*, Bucarest, Cultura Națională, 1930; L. Boicu, C. Ciută, *O controversă istoriografică neînchisă: declanșarea crizei ("problemei", "chestiunii") orientale*, în *Istoria ca lectură a lumii*, coord. G. Bădărău, L. Boicu, L. Năstăsă, Iași, 1994, p. 165-188.

⁸ Gh. Cliveti, *România și crizele internaționale 1853-1913*, Iași, 1997, p. 29.

problemele dinastice și teritoriale, create în toată Europa de prăbușirea imperiului lui Napoleon și, nu în ultimul rând, să pună capăt ostilităților printr-o înțelegere cu Franța. La acest din urmă punct, prima condiție a fost îndepărtarea lui Napoleon și a dinastiei sale de la tronul Franței și restaurarea Bourbonilor în persoana lui Ludovic al XVIII-lea. Aceste condiții fiind îndeplinite, o pace punitivă devenea ilogică. Franța pierdea o serie de colonii în Tobago, Santa Lucia, Ile de France, care erau transferate Angliei, și părți din San Domingo, anexate de Spania. În schimb, își păstra frontierele din 1792, chiar cu mici rectificări favorabile, și nu-i mai era impusă plata despăgubirilor de război. Nu s-au exercitat presiuni nici măcar pentru repatrierea operelor de artă luate din muzeele europene⁹.

Debutat într-o notă boemă, "valsantă", Congresul de la Viena a impus trei idei fundamentale, care vor sta la baza diplomației europene în secolul al XIX-lea: legitimitatea monarhică, echilibrul de forțe și respectarea *statu-quo*-ului teritorial, a "ordinii" în interiorul statelor. Principiul legitimității, enunțat de Talleyrand, care însemna restabilirea *statu-quo*-ului antebelic, teritorial și dinastic, nu a putut fi aplicat în totalitate nici în cazul statelor germane, nici în cel al statelor italiene. În plus, principiul echilibrului de forțe¹⁰ a avut prioritate față de cel al legitimității. Robert Stewart Castlereagh, secretarul de stat britanic al Afacerilor Externe, susținea că dacă Rusia își mărește teritoriul, Prusiei și Austriei trebuie să li se acorde compensații, chiar dacă acestea violau legitimitatea¹¹. Rusia își asigurase posesiunea asupra Finlandei și asupra Sveaborgului - "Gibraltarul nordului"¹², cucerite de la Suedia, precum și asupra Basarabiei, anexată, în împrejurările cunoscute, prin pacea de la București, din 1812. Aceste noi achiziții teritoriale nu au împiedicat-o să revendice Marele Ducat al Varșoviei, care cuprindea și teritorii prusiene. Dar Prusia a schimbat teritoriile poloneze cu Renania și cu jumătate din Saxonia, Bavaria a devenit, grație cooperării cu Metternich, un stat puternic, Hanovra era în bune relații cu Anglia, iar celelalte state germane erau împărțite între influența prusiană și cea austriacă, Austria fiind percepută încă drept "campionă" a germanismului¹³. Metternich a

⁹ Gordon A. Craig, *Europe since 1815*, New York, 1962, p. 11-12.

¹⁰ Principiul aplicat inițial - ca fiecare mare putere să obțină teritoriile deținute în 1805 sau echivalentul acestora - a fost convertit într-un sistem mult mai complex de compensații, care va favoriza mai ales Rusia.

¹¹ G. A. Craig, *op. cit.*, p. 18.

¹² R. Svanstrom, C. F. Palmstierna, *Histoire de Suède*, Paris, 1947, p. 271.

¹³ A. J. Grant, H. Temperley, L. M. Penson, *Europe in the Nineteenth and Twentieth Centuries (1789-1939)*, London, New York, Toronto, Longmans, Green and Co., 1944, p. 176.

reușit, cu abilitatea sa cunoscută, să obțină foarte mult: Lombardia (reconfirmată) și Veneția, posesiunile poloneze, teritorii în Tirolul de Sud, precum și Illyria, pe coasta răsăriteană a Adriaticii. Piemontul a primit Genova, statul papal a fost restaurat, iar Neapole a fost transformat într-un regat, pe tronul căruia a fost așezat un Bourbon - Ferdinand I. Printr-un articol secret, care avea acordul lui Castlereagh, regele celor Două Sicilii s-a angajat să nu promulge o constituție fără asentimentul Austriei¹⁴. Marea Britanie, la rândul ei, a primit Malta (confirmată), Helgoland, în Marea Nordului, Colonia Capului, în Africa de Sud, Ceylon, Ile de France, Demerara, Santa Lucia, Trinidad-Tobago, precum și Insulele Ionice - Cefalonia, Zante, Leukas, Itaca, Paxos, Antipaxos și Corfu¹⁵ - "Cheia Adriaticii"¹⁶. Olanda și Belgia au fost unite pentru a forma un stat tampon între Prusia și Franța, Elveția a fost recunoscută independentă și garantată de toate puterile, Spania și Portugalia și-au redobândit vechile granițe, Danemarcei i s-a luat Norvegia, care a fost dată Suediei ca răscumpărare pentru participarea sa la războaiele antinapoleoniene¹⁷.

În timpul Congresului au apărut fricțiuni între două grupuri de state: pe de o parte Anglia și Austria, pe de altă parte Prusia și Rusia. Pentru a ieși din izolare, Talleyrand a propus lui Metternich și lui Castlereagh o alianță defensivă, îndreptată împotriva celorlalte două state, încheiată în ianuarie 1815¹⁸. Reprezentantul francez cunoștea, desigur, că cei doi oameni de stat se opuneau categoric ca cea mai mare parte a Poloniei să revină Rusiei, iar Saxonia - Prusiei. Pericolul unui nou război a determinat Rusia și Prusia să-și modereze pozițiile. Coeziunea celor patru mari puteri, aparținând coaliției antinapoleoniene, a fost restabilită odată cu revenirea lui Napoleon pe tronul Franței, chiar dacă jocurile de culise au continuat. Poliția austriacă a interceptat o depeșă trimisă de ambasadorul rus la Londra, Lieven, datată 24 martie 1815, care îi făcea cunoscut ministrului rus de externe Nesselrode că lordul Castlereagh ar dori ca Rusia să propună mutarea congresului de la Viena la Bruxelles, mai aproape de teatrul de război, pentru ca guvernul britanic să se poată implica mai eficient în evenimente. Acest demers a fost făcut în contextul în care țarul primea rapoarte despre caracterul nepopular al războiului dus de Anglia, unde majoritatea populației era indiferentă față de Bourboni,

¹⁴ *Ibidem*.

¹⁵ P. Cernovodeanu, *Relații comerciale româno-engleze în contextul politicii orientale a Marii Britanii*, Cluj-Napoca, 1986, p. 35.

¹⁶ A. Oțetea, *Contribution à la Question d'Orient*, București, 1930.

¹⁷ A. J. Grant, H. Temperley, L. M. Penson, *op. cit.*, p. 177.

¹⁸ G. A. Craig, *op. cit.*, p. 16-17.

admirând, în schimb, curajul și acțiunile temerare ale lui Napoleon¹⁹. După înfrângerea sa la Waterloo, la 20 noiembrie 1815, au fost semnate documentele celei de-a doua păci de la Paris, precum și Pactul de Garanție. Izolată din nou, Franței i s-au impus condiții mult mai dure: cedarea unor teritorii însumând o jumătate de milion de locuitori, despăgubiri de război în valoare de 700.000.000 de franci și obligația de a întreține o armată de ocupație pe o perioadă de cel puțin trei ani²⁰.

Cu această ocazie s-au semnat și documentele de constituire a Quadruplei Alianțe, ale căror principale prevederi erau apărarea noului *statu-quo* teritorial stabilit prin Tratatul de la Viena și împiedicarea întoarcerii dinastiei Bonaparte pe tronul Franței. Articolul VI stipula necesitatea unor întruniri periodice, cu scopul discutării evenimentelor europene. Au fost puse astfel bazele diplomației de conferințe²¹.

Interpretările prevederilor actului, voit vagi, au fost diferite: țarul Alexandru I considera că marile puteri au dreptul de a interveni în afacerile interne ale statelor atunci când ordinea ar fi fost amenințată, în timp ce Castlereagh înțelegea să acționeze doar în litera tratatului, Anglia modernă fiind ea însăși creația unei revoluții interne și, de aceea, nu putea interzice altor state să-și schimbe forma de guvernare²². Cât despre Metternich, acesta era prea oportunist pentru a se opri la scrupulele lui Castlereagh sau pentru a merge atât de departe ca Alexandru I. El preconiza ca Quadrupla Alianță să acționeze concret, în funcție de conjunctura evenimentelor și de țările unde au loc acestea, și numai după o consultare prealabilă. Spre exemplu, Metternich nu dorea să-i vadă pe cazaci restaurând ordinea la Berlin, dar nu ar fi avut nimic împotriva ca austrieicii să reprime o eventuală revoluție în Italia. Metternich credea într-o "solidaritate morală" între conducători, care să-i intimideze pe revoluționari. Acest concept a fost creat pentru a preveni transpunerea în practică a intervenționismului țarului Alexandru, dar și o posibilă "defecțiune" Castlereagh, fiind o formulă de compromis între "pragmatismul riguros legal" al celui din urmă și "misticismul vag cosmopolit" al celui dintâi²³: "Austria consideră totul prin prisma *substanței*. Rusia vrea mai presus de orice *forma*; Marea Britanie vrea

---

¹⁹ N. Ciachir, *op. cit.*, p. 42-43.

²⁰ G. A. Craig, *op. cit.*, p. 19.

²¹ J. B. Duroselle, *L'Europe de 1815 à nos jours*, Paris, P. U. F., 1967, p. 87.

²² A. J. Grant, H. Temperley, L. M. Penson, *op. cit.*, p. 181.

²³ H. Temperley, *The Foreign Policy of Canning 1822-1827*, London, G. Bell and Sons, 1925, p. 4-5.

substanța fără formă... Va cădea în sarcina noastră să combinăm imposibilitățile Marii Britanii cu modurile Rusiei"²⁴.

Tarul rus și-a afirmat dorința de a uni toți monarhii creștini într-o alianță de caritate, pace și dragoste²⁵. Acești termeni nu pot fi explicați diplomatic, iar fundamentarea relațiilor internaționale pe "preceptele religiei eterne a lui Dumnezeu"²⁶ reprezintă, după expresia lui Castlereagh, "o mostră de misticism și nonsens" inventată de un monarh a cărui minte "nu era în întregime teafără"²⁷. Castlereagh era, în același timp, conștient că "Dacă un singur tun trage, Alexandru va scăpa printre degete în fruntea suitei sale și nu va mai exista limită pentru ceea ce va considera el a-i fi legi hotărâte de cel de Sus"²⁸. Deși a fost semnat de toți monarhii europeni, cu excepția regentului britanic, care nu-și putea pune semnătura pe un document ce nu era contrasemnat de nici un ministru, cu toate că își declarase sprijinul într-o scrisoare privată, actul de naștere al Sfintei Alianțe nu a fost considerat nici de Metternich și nici de Castlereagh ca prezentând o importanță deosebită sau ca fiind act oficial - parte a tratatului de pace. Castlereagh chiar le-a spus miniștrilor ruși să scoată din document "părțile în care apocalipsa se arată"²⁹.

Ideea unei alianțe solidare sau a unor garanții generale nu se găsea în tratate și o acceptare a propunerilor Rusiei i-ar fi dat acesteia posibilitatea "irezistibilă [...] de a trece prin teritoriile tuturor statelor confederative, până în punctele cele mai îndepărtate ale Europei, pentru a pune în aplicare garanțiile"³⁰. Precedente existau: generalul Suvorov ajunsese, după cum se știe, până în Alpi.

Metternich concluziona că, întrucât Sfânta Alianță nu este menționată în vreun act înregistrat oficial, Quadrupla Alianță este "religia noastră politică", Sfânta Alianță fiind cel mult "o parte morală" a sa. În

²⁴ Gordon A. Craig, Alexander L. George, *Force and Statecraft*, New York-Oxford, Oxford University Press, 1983, p. 20.

²⁵ "Conform preceptelor Sfintelor Scripturi, care prescriu tuturor oamenilor de a se privi ca frați, cei trei monarhi contractanți vor rămâne uniți prin legăturile unei fraternități reale și indisolubile și, considerându-se compatrioți, își vor acorda în orice loc asistență, ajutor și sprijin; considerându-se față de supușii și armatele lor ca părinți de familie, ei îi vor conduce în același spirit de fraternitate de care sunt animați, pentru a proteja religia, pacea și dreptatea (art. 1)" Cf. Georg Friedrich von Martens, *Nouveau recueil de traites* ..., tome VI (1814-1815), Gottingen, 1818, p. 656.

²⁶ P. Renouvin, *Histoire des relations internationales*, vol. V, *Le XIXe siècle*, I, *De 1815 a 1871*, Paris, Hachette, 1954, p. 42.

²⁷ A. J. Grant, H. Temperley, L. M. Penson, *op. cit.*, p. 179.

²⁸ F. H. Hinsley, *Power and Pursuit of Peace*, Cambridge University Press, 1963, p. 162-163.

²⁹ H. Temperley, *op. cit.*, p. 5.

³⁰ *Ibidem*, p. 6.

final s-a convenit asupra unei formule vagi, care proclama ca obiectiv al alianței pacea pe baza tratatelor, coeziunea datorându-se legăturilor de frăție creștină dintre monarhi. În Parlamentul britanic s-au auzit voci împotriva unei colaborări cu Alexandru I, care proclama pacea și dragostea, dar menținea în același timp o armată de un milion de oameni, pe care o numea cu cinism "forță europeană"³¹. "Castlereagh, deși irlandez, avea o neîncredere autentic englezească în orice teorii"³². Deși s-a confruntat cu probleme interne - tulburările de la Peterloo din 1819³³ sau conspirația lui Thistlewood din 1820³⁴ - nici nu se gândea să accepte o teorie a intervenției generale care ar fi permis rușilor, chiar și numai teoretic, să strivească sub cizmele lor gazonul din Hyde Park. Pentru Castlereagh, teoriile erau periculoase pentru că ajungeau în presă, unde posibilele lor consecințe practice erau exagerate. În Anglia, presa era liberă, spre deosebire de cea din majoritatea statelor europene ale vremii. Ecurile articolelor din ziare ajungeau în Parlament și la liderii de opinie care vorbeau mulțimilor³⁵. Din 1816, ministrul de externe englez a trebuit să explice de nenumărate ori în Parlament termenul de "Sfântă Alianță" și îi era imposibil să apere conceptul de drept divin și ideile "apocaliptice" pe care se baza, în fața oratorilor ostili din Camera Comunelor³⁶.

Pe parcursul anului 1818, Richelieu, ministrul de externe francez, cerea din ce în ce mai insistent retragerea trupelor de ocupație din Franța. El a prezentat argumente concrete: aliații impuneau populației o fiscalitate excesivă, constrângeri materiale și morale, care sporeau nemulțumirile și trezeau spiritul revoluționar. Wellington a făcut un sondaj de opinie și a constatat că argumentele lui Richelieu erau exacte³⁷. În aceste circumstanțe a fost convocată conferința de la Aix-la-Chapelle, din toamna anului 1818, care a examinat modalitățile de retragere a forțelor de ocupație și reajustarea datoriilor³⁸. Evacuarea armatelor aliate

³¹ *Ibidem*, p. 6-7.

³² *Ibidem*, p. 8.

³³ G. C. Brodrick, J. K. Fotheringham, *The History of England from Addington's Administration to the Close of William IV's Reign (1801-1837)*, vol XI, London, Longmans, 1919, p. 178-180.

³⁴ A. Regnard, *Histoire de l'Angleterre depuis 1815 à nos jours*, Paris, Librairie Germer Bailliere, f. a., p. 25-27; S. Walpole, *A History of England from the Conclusion of the Great War in 1815*, London, Longmans, 1878-1880, p. 527.

³⁵ K. O. Morgan (ed.), *The Oxford History of Britain*, Oxford University Press, 1988, p. 490-493.

³⁶ H. Temperley, *op. cit.*, p. 9.

³⁷ P. Renouvin, *op. cit.*, p. 49-50.

³⁸ Au fost discutate concret următoarele probleme: 1. detenția lui Napoleon din insula Sfânta Elena; 2. chestiunea piratilor din Africa de Nord, care aduceau grave prejudicii comerțului mediteranean; 3. legislația internațională a evreilor; 4. conflictul suedezo-

din Franța, în 1818, a lipsit Quadrupla Alianță de un factor de unitate esențial: supravegherea acelei țări. Alexandru I nu a pierdut ocazia de a propune din nou un memorandum vizând acțiunea concertată a marilor puteri pentru păstrarea *statu-quo*-ului convenit la Viena și pentru garantarea regimurilor legitime existente în acel moment. Castlereagh și Metternich, însă, s-au opus cu perseverență³⁹.

La începutul anului 1820, părea că în Europa domnește pacea, dar acesta este anul în care au izbucnit trei revoluții, în timp ce o a patra era gata să se declanșeze. În America de Nord revoluția triumfase, iar în cea de sud, jumătate din continent se eliberase, iar cealaltă jumătate se pregătea să smulgă coroana Noii Spanii și a Noii Grenade din mâinile despotului de la Madrid, care domnea, după cum însuși Metternich aprecia, bazându-se pe metode medievale de represiune și pe Inchiziție. "Forțele profunde"⁴⁰ de disoluție păreau a fi declanșat atacul final asupra sistemului european rezultat în urma Congresului de la Viena.

Efortul de a recuceri dominiile americane i-a fost fatal regelui Ferdinand al VI-lea: o revoltă a izbucnit printre militarii prost plătiți din portul Cadiz, condusă de Rafael Riego, "un erou mai mare, dar mai nebun decât Don Quijote". Acesta i-a cerut regelui, cel despre care spaniolii spuneau că are "o inimă de tigru, dar un cap de catâr", să accepte constituția radicală din 1812⁴¹.

Alexandru I a profitat de ocazie și a cerut reprimarea revoluției, ale cărei implicații, credea el, se vor manifesta "și în Lumea Nouă și în cea Veche"⁴². Castlereagh însă ajunsese deja la concluzia că Rusia a devenit prea puternică, amenințând acum nu numai Balcanii, dar și Persia, Adriatica, America și chiar puterea maritimă britanică⁴³. Pe data de 5 mai 1820, el a expus principiile politicii externe a țării sale în faimosul *State Paper*. "Niciodată, se sublinia în document, [Sfânta Alianță] nu a fost concepută să devină guvernul lumii sau superintendența afacerilor interne ale altor state"⁴⁴. Desigur, Quadrupla Alianță "a desemnat puterea revoluționară care a răvășit Franța și a pustiit Europa ca

danez cu privire la datoria norvegiană; 5. traficul sclavilor; 6. retragerea trupelor de ocupație bavareze din Franța; 7. mediația dintre Spania și Portugalia referitor la ocuparea Uruguayului de către Brazilia. Cf. N. Ciachir, *op. cit.*, p. 64-65.

³⁹ G. A. Craig, *op. cit.*, p. 19.

⁴⁰ Cf. P. Renouvin, J. B. Duroselle, *Introduction à l'histoire des relations internationales*, Paris, 1964.

⁴¹ H. Temperley, *op. cit.*, p. 12.

⁴² *Ibidem*.

⁴³ *Ibidem*, p. 13.

⁴⁴ H. Temperley, L. M. Penson, *Foundation of British Foreign Policy from Pitt (1792) to Salisbury (1902)*, Cambridge University Press, 1938, p. 48-63.

obiect al interesului său constant, dar era vorba despre puterea revoluționară în aspectul său militar, cea împotriva căreia intenționa să ia măsuri, și nu contra principiilor democratice care acum se răspândesc prin Europa"⁴⁵. Castlereagh face o comparație între despotismul țarului rus, pe care nu îl numește astfel, și regimul constituțional britanic, cu limitările impuse suveranului de Parlament și de opinia publică. Chiar dacă regele George al IV-lea ar fi obținut avizul miniștrilor săi pentru un război contra Spaniei, "vocea țării" nu l-ar fi lăsat să-l declanșeze. Un *casus belli* l-ar fi putut constitui doar un atac al Spaniei revoluționare asupra Portugaliei. Ministrul de externe britanic conchidea că țara sa "nu poate și nu va acționa după principii de precauție abstracte și speculative. Alianța care există nu avea în vedere un asemenea scop atunci când s-a format. Acesta nu a fost niciodată explicat astfel în Parlament și ar fi un abuz de încredere ca acum să fie urmat"⁴⁶. Castlereagh spunea, în particular, mai direct: "dacă ei sunt teroriști, noi trebuie să ne delimităm"⁴⁷.

Alexandru I a reacționat cu iritare la acest document de politică externă britanică. Abia acum se poate spune că s-a cimentat alianța dintre cei trei suverani - un țar ortodox, un împărat catolic și un rege luteran - cunoscută sub numele de Sfânta Alianță sau "Noua Sfântă Alianță"⁴⁸. Rivalitatea dintre puterile continentale (Rusia, Prusia și Austria) și cele maritime (Anglia și Franța) sau dintre "elefant și balenă"⁴⁹ va reprezenta o caracteristică a relațiilor internaționale în prima jumătate a secolului al XIX-lea.

În ceea ce-l privește pe Metternich, deși era de acord cu înăbușirea revoluției spaniole, nu dorea tranzitarea statelor germane de către o armată rusă. De aceea, el susținea că doar forța morală și unitatea monarhilor erau suficiente; o acțiune militară sau chiar un congres ar fi putut să fie interpretate ca generate de panica în fața valului revoluționar. La 7 martie, Metternich scria: "esența tezelor mele exclude orice idee de intervenție străină a Franței și a oricărui altor state"⁵⁰. Cu toate acestea, când revoluția a izbucnit la Napoli și în Piemont în luna iulie, cancelarul austriac s-a plasat în fruntea forțelor intervenționiste, convocând precipitat și un congres al Sfintei Alianțe, care și-a deschis lucrările în

⁴⁵ C. K. Webster, *Cambridge History of British Foreign Policy*, vol II, Cambridge University Press, 1923, p. 226-246.

⁴⁶ H. Temperley, L. M. Penson, *op. cit.*, p. 63.

⁴⁷ *Ibidem*, p. 47.

⁴⁸ H. Temperley, *op. cit.*, p. 16.

⁴⁹ J. B. Duroselle, *op. cit.*, p. 87.

⁵⁰ H. Temperley, *op. cit.*, p. 18.

octombrie 1820 la Troppau⁵¹ și s-a încheiat, un an mai târziu, în mai 1821, la Laybach⁵². "Oricare ar fi răspunsul lui Alexandru, noi trebuie să luăm pe cont propriu cursa spre Napoli"⁵³, sublinia el, contrazicându-și toate declarațiile anterioare.

Răspândirea mișcărilor revoluționare a făcut ca argumentul lui Castlereagh, care susținea că este vorba despre fenomene izolate, să nu mai fie valabil. O conferință era acum justificată și inevitabilă. Pentru a atrage și pe reprezentanții puterilor parlamentare, Metternich a propus un artificiu: chiar dacă cele trei imperii răsăritene urmau să participe la congrese cu monarhii și miniștrii lor, Anglia și Franța puteau să-și trimită doar miniștrii plenipotențiarți cu statut de observatori. Această formulă ar fi evitat o breșă în solidaritatea morală a Quintuplei Alianțe, și a fost pusă în practică la Congresul de la Troppau⁵⁴.

La 8 decembrie, Austria, Prusia și Rusia au semnat o circulară, care poate fi interpretată ca un manifest al noii lor linii politice, bazate pe reacție, fiind totodată actul de naștere al "Noii Sfinte Alianțe", acea "schimbare de sistem" despre care vorbea Metternich când a realizat că politica Angliei nu se va modifica⁵⁵. Circulara condamna mișcările insurecționale din Neapole, Piemont și Portugalia, și proclama dreptul de intervenție al celor trei despoți împotriva oricărei revoluții, schimbări de sistem sau "experiment în știința politicii". Nici un guvern revoluționar nu va fi recunoscut de cele trei țări, se sublinia în document. Se pare că Metternich a obiectat împotriva formei prea radicale a circularei⁵⁶.

Castlereagh a primit circulara cu indignare. În fața furtunii care se prefigura în presă și în Parlamentul de la Londra, ministrul de externe britanic a publicat circulara din 18 ianuarie 1821, în care reafirma, cu și mai multă tărie, principiile din *State Paper* din 5 mai 1820: "Nu poate fi recunoscut principiul ca un stat să fie mandatat să se amestece în afacerile altuia pentru că schimbările în guvernarea sa ar putea fi efectuate într-un mod în care cel din urmă stat le dezaproba. Pentru unele state, a se constitui într-un tribunal care să judece afacerile interne ale altora înseamnă a-și aroga o putere care nu poate fi asumată decât în disprețul principiului naționalităților și al principiilor unanim acceptate"⁵⁷. La 3

⁵¹ Astăzi este orașul Opava din Republica Cehă; în secolul al XIX-lea era capitala Sileziei austriece.

⁵² Astăzi este Ljubljana, capitala Republicii Slovene.

⁵³ *Ibidem*, p. 19.

⁵⁴ *Ibidem*, p. 20-21.

⁵⁵ *Ibidem*, p. 22.

⁵⁶ A. J. Grant, H. Temperley, L. M. Penson, *op. cit.*, p. 182.

⁵⁷ C. K. Webster, *op. cit.*, vol. II, p. 623-633.

august 1822, Castlereagh se sinucidea, în urma unei depresii psihice. Succesorul său, George Canning va implica și mai activ Anglia în problemele continentale și mai ales în *chestiunea orientală*⁵⁸.

Sub conducerea lui Castlereagh, considerat cel mai puțin insular dintre oamenii de stat englezi⁵⁹, diplomația britanică a dus o politică extrem de suplă, confirmând dictonul conform căruia Anglia nu are nici prieteni permanenți, nici dușmani permanenți, ci doar interese permanente⁶⁰. Dinamica intervenționism-nonintervenționism s-a desfășurat într-un cadru și mai complex în următorii ani, acela al *chestiunii orientale*⁶¹, spațiu al unor importante mize politice și strategice moderne.

LE CONGRES DE VIENNE ET LA POLITIQUE EXTERNE ANGLAISE ENTRE 1815-1820

RÉSUMÉ

Le Congrès de Vienne a ouvert un nouveau chapitre dans l'histoire de la diplomatie moderne. Aussi bien pendant le déroulement du Congrès que pendant les années suivantes, le plus important rôle sur la scène des relations internationales a été joué par deux acteurs: la Russie - la principale puissance continentale et l'Angleterre la principale puissance maritime. La diplomatie anglaise a compris qu'elle pouvait assurer la sûreté de son empire colonial seulement en renonçant à son "splendid isolement". Par conséquent, l'Angleterre a commencé à s'affirmer en tant que puissance de premier rang dans les affaires continentales aussi, tout en tempérant le zèle belliqueux de la Russie. Par cette politique, la Grande Bretagne s'est constituée en un frein dans la voie du mouvement de libération national des peuples balkaniques, perçus de Londres, seulement comme des prémisses de l'expansionisme russe. L'enjeu des confrontations du Danube ou de Morée était une caractéristique générale européenne et une solution de la *question d'Orient* à l'intérêt exclusif d'une grande puissance signifiait pas seulement la domination dans cette région, mais à travers toute l'Europe.

⁵⁸ Cf. H. Temperley, *op. cit.*: A. G. Stapleton, *George Canning and his Time*, London, 1859.

⁵⁹ N. Ciachir, *op. cit.*, p. 65.

⁶⁰ H. Kissinger, *Diplomația*, București, 1998, p. 85.

⁶¹ Cf. J. Ancel, *Manuel historique de la Question d'Orient (1702-1923)*, Paris, 1923; M. S. Anderson, *The Eastern Question 1774-1923*, London, MacMillan, 1966; E. Driault, *La Question d'Orient depuis ses Origins jusqu'à la Paix de Sevres*, Paris, 1921; Fr. Ercole, *La Question d'Orient*, Roma, 1939; R. R. Florescu, *The Struggle Against Russia in the Romanian Principalities. A Problem in Anglo-Turkish Diplomacy, 1821-1854*, The Center for Romanian Studies, Iași, 1997; J. A. R. Marriott, *The Eastern Question: An Historical Study in European Diplomacy*, fourth edition, Oxford, Clarendon Press, 1963.